

УДК 378.02:372.8 (575.2)

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПРИ ОБУЧЕНИИ КЫРГЫЗСКОМУ ЯЗЫКУ

К.А. Биялиев

В статье указаны основные проблемы формирования профессиональной компетентности студентов вузов КР при обучении кыргызскому языку и показаны пути решения данной проблемы.

Ключевые слова: профессиональная компетентность; язык специальности; коммуникация; обучение; устное профессиональное общение; профессиональная терминология.

PROBLEMS OF FORMING PROFESSIONAL COMPETENCE IN TRAINING THE KYRGYZ LANGUAGE

K. Biyaliev

Problems of forming the professional competence of students of higher educational institutions of the Kyrgyz Republic when teaching the Kyrgyz language are considered and the ways of solving these problems are shown.

Keywords: professional competence; language of specialty; communication; training; oral professional communication; professional terminology

“Кыргыз Республикасында 2014–2020-жылдары мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн жана тил саясатын өркүндөтүүнүн улуттук программасында” [14] кыргыз тили экономика, илим, орто кесиптик жана жогорку билим берүү (б. а. адистерди даярдоо) чөйрөлөрүндө жетишсиз колдонулуп жатат деп туура жазылган. Билим берүү системасында абалды өзгөртүү үчүн орто кесиптик окуу жайларында, жождо кыргыз тили боюнча мамлекеттик стандартты кайрадан иштеп чыгуу, ага карата жумушчу программаларды өзгөртүү зарыл.

Жогоруда аталган көйгөйлөрдүн өзөгү – бул аталган чөйрөлөрдүн: экономика (анын ичинде ар кандай өндүрүштөр, көптөгөн өндүрүштүк процесстер, өндүрүштүк мамилелерди камтыган өндүрүштөрдү башкаруу системасы), билим берүү, илим чөйрөлөрүнүн (кыргыз тили менен адабиятын эсептебегенде) кыргыз тилинде тейленбей калгандыгында. Кыргызстанда аталган чөйрөлөр Совет доорунда түзүлүп, азыркы күнгө чейин орус тилинде тейленип келе жатат. Бул чөйрөлөрдү кыргыз тилинде тейлеш үчүн бардык көрсөтүлгөн чөйрөлөргө тиешелүү буюм-заттарды, өндүрүштүк процесстерди, бул процесстерге тиешелүү коомдук байланыштарды, процесстерге катышуучулардын өз ара мамилелерин, колдонулуучу терминдерди, түшүнүктөрдү кыргызчалап, көптөгөн эки тилдүү

кесиптик сөздүктөрдү, окуу китептерин түзүү, билим берүү процессин кыргыз тилинде жүргүзүү, адабий тилдин үлгүсүндө иштиктүү, илимий стилдердин негизиндеги кесиптик тилди калыптандыруу зарыл. Бул ишти алдыга жылдырууда кесиптик билимдери орусча түптөлгөн адис менен орусча мыкты билген кыргыз тилчи адисинин өтө тыгыз кызматташуусу талап кылынат. Жалпысынан, аталган чөйрөлөрдү кыргыз тилине өткөрүү – бул өтө татаал, көп каражат, күч талап кылган, узак мөөнөттүү процесс.

Билим берүү чөйрөсүндөгү кыргыз тилчилердин милдети – аталган чөйрөлөрдүн толук кыргызчаланып бүтүшүн күтпөстөн, кыргыз тили боюнча мамлекеттик стандартты студенттердин болочок кесибине ылайыктап, кайрадан иштеп чыгуу, анын негизинде жождогу жумушчу программаларды өзгөртүү, адистиктер боюнча башында тексттер жыйнактарын түзүү, аларды апробациядан өткөрүп, жетиштүү тажрыйба топтолгондон кийин кыргыз тили сабагында колдонулуучу адистиктер боюнча үлгүлүү окуу китептерин түзүү.

Мына ушул иштерди аткарууда биринчи кезекте дүйнөлүк тилдердин тажрыйбасын эске алуу зарыл. Мисалы, англис тили экономисттер [16], англис тили укукчулар (юриссттер) [3], англис тили техникалык адистер [11], англис тили програм-

мисттер [12, 18], англис тили медиктер [4], англис тили энергетиктер [1] ж.б үчүн деп аталган окуу китептери жана окутуу программалары талданууга тийиш. “Кесиптик тил” же “адистик тили” – бул белгилүү бир чөйрөдө алектенген адамдардын өз ара түшүнүүсүн, маалымат алышуусун, башкача айтканда, коммуникациясын камсыз кылуучу тил каражаттарынын тутуму. Анын төмөнкүдөй өзгөчөлүктөрү белгиленүүдө: башка адистиктер менен байланышы; расмий түрдө колдонулушу; атайын жана дисциплиналар аралык коммуникация чөйрөлөрүндө оозеки жана жазуу түрүндө колдонулушу; терминологияны жана тексттердин структурасын ченемдөө (нормага келтирүү). Адистик тилинин түзүлүшүн сыпаттоодо коммуникация процессиндеги бири-бири менен өз ара аракеттешүүдөгү үч план белгиленүүдө: 1) лексикалык-терминологиялык, 2) морфологиялык-синтаксистик, 3) тексттик [6. с. 45].

Тил сабактарында кесипке байланыштуу окутуунун негизги шарттары – бул аутентикалык, б.а., коомдо колдонулуп жаткан кадимки жеңилдетилбеген тексттерди окутуу, кесиптик терминология менен тааныштыруу, студенттердин жеке кесиптик сөздүк түзүү боюнча өз алдынча иштерди өткөрүү көндүмүн калыптандыруу, кесиптик коммуникациянын сценарии кагары сабактагы иштиктүү оюндардын негизинде оозеки кесиптик сүйлөшүүлөрдү өткөрүү билгичтигин калыптандыруу.

Учурда Кыргызстандын жождорунда кеңири тараган экономикалык, укук, чет тилдер адистиктеринен тышкары дагы көптөгөн башка адистиктер ачылууда. Алардын айрымдарын гана атап кетели: 01.03.02 Колдонмо математика жана информатика, 03.03.02 Физика, 05.03.04 Гидрометеорология, 9.03.04 Программалык инженерия, 11.03.02 Маалыматтык коммуникациялык технологиялар жана байланыш системалары, 11.03.04 Электроника жана наноэлектроника, 2.03.01 Аспап куруу, 13.03.02 Электр энергетикасы жана электр техникасы, 21.05.05 Тоо кен жана мунай-газ өндүрүшүнүн физикалык процесстери, 23.03.01 Транспорттук процесстердин технологиясы, 37.03.01 Психология, 41.03.04 Саясат таануу, Мамлекеттик саясат жана башкаруу 07.03.03 Архитектуралык чөйрөнүн дизайны, 54.03.03 Костюм жана текстиль өнөрү ж. б.

Бул адистиктер боюнча Республикада кыргызча окуу китептери жана сөздүктөр али түзүлө элек. Бирок Славян университетинде аталган адистиктер боюнча негизги түшүнүктөрдү, адистиктин кыскача тарыхын, адистик боюнча чыгаан ата мекендик жана чет өлкөлүк адистер тууралуу маалыматтарды камтыган кыргызча окуу тексттеринин жыйнактары [15, 17, 19] түзүлүүдө жана ар түрдүү или-

мий багыттар боюнча тексттерди камтыган окуу китеби колдонулууда [9].

Бул ишти жөнгө салууда негизги маселе кесиптик тексттерди так которууда турат. Атайын сөздүктөр жана окуу китептери түзүлө элек кезде бул өтө татаал иш.

Дагы бир көйгөй – бул кыргыз тили сабактарынын 1, 2 курста өтүшү. 1, 2 курстагы окуу программасы негизинен жалпы билим берүүгө: гуманитардык, социалдык жана экономикалык циклге арналган. Бул циклди окуган студенттерде болочок кесибине байланыштуу билимдер калыптана элек. Бакалавр боло турган студенттердин кесиптик билимдери негизинен 3-4 курстарда пайда болот. Ошол себептен кыргыз тили сабагында өтүлүүчү кесиптик тексттер айрым учурларда мазмуну жагынан студенттер үчүн түшүнүксүз да болушу мүмкүн.

Азыркы методикада кесиптик лексиканы үйрөтүү маселелери кеңири чагылдырылууда, бирок студенттердин болочок кесибине багытталган лексикалык компетенцияны калыптандыруу маселелери толук чечилди деп айтуу кыйын. Мына ушул жагдайга байланыштуу окутуучулар чөйрөсүндө түрдүү адистиктерде окуган студенттердин болочок кесибине багытталган лексикалык компетенцияны калыптандыруу методикасын өркүндөтүү маселеси белгиленүүдө. Кыргыз тилин эң эле көп дегенде жумасына 2 саат (4 семестрде аудиториялык сааттардын жалпы көлөмү – 144 саат) окутуу шарттарында студенттердин болочок кесибине байланыштуу негизги терминдерди жана түшүнүктөрдү өздөштүрүү жана аларды пайдалануу көндүмдөрүн калыптандыруу – өтө татаал маселе. Бул көйгөйдүн курчтугун азайтууда студенттердин өз алдынча даярдануу иштерин методикалык жактан туура багыттоо, студенттерди керектүү дидактикалык материал менен камсыздандыруу, аларды кыргыз тили кафедраларынын Интернеттеги сайттарына жайгаштыруу иш аракеттери зор роль ойнойт.

Азыркы күндө түрдүү адистиктердин тилдердин талдоо – турмушта колдонулуучу лингвистика дисциплиналарынын бир бөлүгү. Мында көңүл чордонунда – атайын кесиптик тексттерди которууда терминдик ченемдөө (бирдиктүү нормага келтирүү) жана алардын түшүнүктүү болушун камсыз кылуу боюнча изилдөө иштери [8]. Ошол эле учурда адистик тилин өздөштүрүүдө лингвокоммуникациялык билгичтиктер менен көндүмдөрдүн калыптанышы менен бирге тилдин системасы (тутуму) менен анын структурасын (түзүлүшүн) имплициттик түрдө өздөштүрүү маселеси курч коюлууда [10].

Жогоруда аталган чөйрөлөрдө кыргыз тилинде кош тилдүү кесиптик сөздүктөр, сүйлөшмөлөр, илимий макалалар, кандидаттык жана докторлук диссертациялар, окуу куралдары, окуу китептери, монографиялар, сайттар пайда болгондон кийин жождордо кыргыз тилин адистиктерге ылайыктап окутуудагы кийинки тепкич – бул дискурсту түзүү жөндөмүн калыптандыруу (б. а., көргөн же уккан кесиптик маалыматтарды ар тараптуу толук көлөмдө билдирүү), кайсы бир кесипке байланыштуу кубулушту, көрүнүштү, идеяны сыпаттоо, пикир айтуу, аргументтөө, негиздөө, дискуссия өткөрүү. Бул жерде оозеки жана жазуу түрүндөгү тексттерди рецепциялык жана продукциялык кайра иштетүү техникасынын жардамы менен монолог жана диалог формаларына өткөрүү көндүмүн калыптандыруу методикасын иштеп чыгуу талап кылынат [10].

Жалпы илимий сөздүктү интенсивдүү түрдө өздөштүрүү максатында трансформациялык жана сүйлөмдөгү сөздөр-сөз айкаштарынын ордун табуучу шарттуу-коммуникациялык көнүгүүлөрдү колдонуу, атайын кесиптик тексттерге карата суроо-жоопторду түзүү, лексиканы актуалдаштыруу үчүн орусча тексттин фрагментин кыргыз тилине, кыргызча тексттин фрагментин орус тилине которуу максатка ылайык.

Иш-аракеттердин мурда өтүлгөнүн, бир убакта өтүшүн, же кезеги менен өтүшүн туюндурган, алардын себеп-натыйжа байланышын чагылдырган логикалык-синтаксистик байланыштарды билдирген машыктыруучу шарттуу-коммуникациялык көнүгүүлөргө өзгөчө көңүл буруу зарыл.

Адистик (кесиптик) тилге жана кесиптик барлашууга үйрөтүү процесси кыргыз тилинин адабий нормаларынын чегинде өткөрүлүүгө тийиш. Жождогу атайын кафедралардагы окутуучуларынын милдети – илим тармагынын негизги түшүнүктөрүнө үйрөтүү болсо, кыргыз тили кафедрасынын окутуучуларынын милдети – студенттин болочок кесибине байланыштуу терминологияны өздөштүрүүгө, оозеки жана жазуу түрүндөгү кесиптик кебин калыптандырууга жардам берүү.

Адабияттар:

1. *Campbell S.* Oxford English for The Energy Industry. Oxford University Press, 2007. 80 p.
2. *Ellis S.*, Gerighly T. Oxford English for Aviation. Oxford University Press, 2008. 96 p.
3. *Frost A.* Oxford English for Legal Professionals. Oxford University Press, 2007. 97 p.
4. *McCarter S.* Oxford English for Careers Medicine. Oxford University Press, 2011. 113 p.
5. *Агабекян И.П.* Английский для менеджеров. Ростов н/Д: Феникс, 2001. 409 с.
6. *Багрова А.Я.* Формирование коммуникативных умений в чтении // Коммуникативная ориентированность обучения иностр. языкам в неяз. вузе. М.: МГЛУ, 1998. – С. 44–50.
7. *Беляева А.С.* Основы построения аудиторных занятий по иностранному языку в неязыковых вузах: монография. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1987. 182 с.
8. *Бим И.Л., Садова Л.В.* Некоторые актуальные проблемы организации обучения иностранным языкам // Иностр. яз. в школе. – 1998. – № 6. – С. 4–10.
9. *Биялиев К.А.* Кыргызский язык: учебник для студентов других национальностей; 2-басыл. – Б.: КРСУ, 2009. – 314 С.
10. *Борозенец Г.К.* Профессиональное обучение иностранному языку в неязыковом вузе на основе родного языка // Сб. науч. тр. Всерос. науч.-метод. конф. – Тольятти: ТолПИ, ВУиТ, 1999. – С. 273–277.
11. *Голубев А.П., Коржавый А.П., Смирнова И.Б.* Английский язык для технических специальностей = English for Technical Colleges. М.: Академия, 2014. 208 с.
12. *Гольцова Е.В.* Английский язык для пользователей ПК и программистов. Самоучитель. СПб.: Учитель и ученик, КОРОНА принт, 2002. – 480с.
13. *Калмыкова Е.И.* Условия формирования лингвистической и коммуникативной компетенции // Формирование коммуникативной иноязычной компетенции. – Вып. 437. – М.: МГЛУ, 1998. – С. 24–33.
14. Кыргыз Республикасында 2014–2020-жылдары мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн жана тил саясатын өркүндөтүүнүн УЛУТТУК ПРОГРАММАСЫ
15. *Омурзакова Н.Б.* Медициналык факультетинин дарылоо бөлүмүнүн улантуучу топтору үчүн адистик тексттеринин жыйнагы – Б.: Бийиктик, 2014, 140 б.
16. *Раицкая Л., Кохрейн С.* Guide to Economics. MacMillan, 2008. 133 с.
17. *Рыспаева Г.С., Шаршеева К.К.* Медициналык факультетинин улантуучу топтордун студенттери үчүн тексттердин жыйнагы. – Бишкек, 2014.
18. *Турук И.Ф., Кнаб О.Д.* Английский язык в компьютерной сфере. М., 2012. 298 с.
19. *Шаршеналиева Д.К.* Экономикалык факультетинин улантуучу топтогу студенттери үчүн адистик боюнча тексттер жыйнагы. – Бишкек, 2014.